

SELÇUK ES'İN HATIRALARINDAN NOTLAR (2)

Konya Erkek Öğretmen Okulu Hatıraları

Es, 1922 yılı son baharına doğru bugünkü Lise Binası'nın bulunduğu yerdeki Konya Öğretmen Okulu Tatbikat Kısımına Kayıt olur. Burada öğretmenlerinin ekserisi Öğretmen Okulu son sınıf talebeleridir.

Öğretmen Okulu, Askerî Rüştiye ile birliktedir. Bina tam ortasından ikiye bölünmüştür. Heykel tarafı askeri okula, arka tarafı da Erkek Öğretmen Okulu'na aittir. Bahçeler de ikiye bölünmüştür. Hiçbir şekilde okulun birisinden diğerine geçilmez.

Talebelerin ekserisi yatılı olup evci öğrenci ilk ve yüksek kısımda elli kişiyi geçmez.

Her iki okulun hafız öğrencileri balkondan sabah ve yatsı namazlarından sonra Kur'an-ı Kerim okuyarak ordumuzun muzafferiyeti için gözyaşları içerisinde duada bulunurlar.

M. Ali UZ

Yaz mevsiminde Öğretmen Okulu tatile girince, yerine köy öğretmenleri kursu açılır. Ve bu kurs iki ay devam eder.

Askerî Rüştiye Lozan Sulhu'ndan sonra İstanbul Halıcıoğlu'na nakledilir ve okul tamamıyla Öğretmen Okuluna devredilir.

Bundan sonra da Es, ileride anlatılacağı üzere Sultani'nin ilk kısmına kaydını yaptırır.

Es, bu bölümdeki hatırasına şu satırlarla son verir:

“Ne yazık ki,elli yıla yakın tarihi olan Erkek Öğretmen Okulu 1935 yılında bizler son mezunları olarak lağvedilip tarihe mal olup gitti.”

Şehir Postası, 26-28 Mart 1963, s. 2.

*

Konya Sultanisi/Lisesi Hatıraları

“1923 yılı son baharında Konya Sultanisi ilk kısım üçüncü sınıfı-

fina evci değil, yatılı olarak girmiştim. Buraya kaydolup derslere başladıktan iki buçuk ay sonra Sultani adı kalkarak Lise oldu.

İlk kısım birinci sınıftan lise on ikinci sınıfa kadar bütün sınıfları mevcuttu. Onuncu sınıfta dört, on birinci sınıfta bir talebe vardı.” Gerçekten ilgi çekici bir durum.

Es’in okuduğu bu okul, günümüzdeki karma Orta Okulu binasının yerinde olan ve resimde görülen okuldur.

Kapıdan girince, sağdaki oda ilk kısım başöğretmenlik, soldaki ufak oda da tek öğrencisi olan on birinci sınıftır.

Okula sokaktan Nizamiye kapısını takiben girildiğinde solda o zamanın Konya’nın yegâne müzesi olan binaya giden ağaçlı yol vardı. Bu yolun iki tarafında halen Klasik Eserler Müzesi bahçesinde bulunan taşlar mevcut olup, müze binası içinde de şimdi Klasik Eserler Müzesi içindeki Roma, Bizans ve Etiler’e ait kıymetli eserler tanzim edilmiş vaziyette yerleştirilmiş, ancak müze hususi ziyaretlere açılabilir durumda idi. .

“Okulun binasının arka kısmı geniş bahçe olup üzeri örtülü bir teneffüshane yanında odun depoları , altı toz deryası teneffüshane ile okul binası arasında yeni yapılan şadırvan, teneffüshanenin arka kısmında evci öğrencilere mahsus yemekhane binaları vardı. Biz yatılı öğrencilerin yemekhane binası ise okul binasının kuzey doğu kısmında cezaevi bahçesi duvarına beş metre yanında olup, bu binanın arkası okul mutfağı idi.”

“Binanın gün doğu kısmı, cezaevi ile bina arası oldukça geniş bir bahçe olup karşılıklı iki futbol kalesi vardı. Bu oyun kalesi, direkli

değil kuru kayma taşla belirtilmişti. Öğle teneffüslerinde lise kısmı oyuncularını maç yapar biz de zevkle seyrederdik.”

İlk kısımda beş sınıf olup, yüz yirmi kadar öğrencisi vardır. Bunun yirmi yedi kişisi yatılıdır. Es’in anlattığına göre eski Sultani binası dışından görüldüğü kadar güzel değildir. Bir hayli yıpranmıştır. Odalar loş ve rutubetlidir.

Selçuk Es, bundan sonra uzun uzun yatılı hayatını öğrencilerin küçük kabahatlerinden dolayı nasıl cezalandırıldıklarını dile getirir.

Selçuk Es de bir seferinde, arkadaşlarının yatakhane oynadıkları yastık oyunu yüzünden, hiç suçu olmadığı halde yediği dayaktan iki gün revirde yatar. Bu yetmez ayrıca üç gün de cezaya çarptırılır.

Kış günleri sadece sabahları sınıflarda soba yakılır. Akşama kadar bir daha yakılmazmış. Soğuktan üşüyen çokların nasıl odun çalarak soba yaktıklarını ve kaybettikleri arkadaşlarını anlatır. Okulun kapıcısı ve bekçisi Osman Ağa, korkulu rüyalarıdır. O zamanlar talebe olmak gerçekten zor bir işmiş.

Onuncu sınıf talebelerinden dört kişiden birisi, Yavuz Abadan’dır. Yavuz Abadan bizim Ankara Hukuk Fakültesi’nde hocamızdı.

Muammer Obuz, Nafiz Tahralı, Necati Kaşıkçı okulun diğer sınıf talebelerindedir. Okul müdürleri Bekir Sıtkı Bey adında bir zattır. Bu arada tarihçi Enver Behnan Şapolyo da eşya dersleri hocasıdır. Diğer hocalarından birisi de Mümtaz Bahri Koru’dur.

Şehir Postası, 2-9 Nisan 1963, s. 2.

*

Alâeddin Saat Kulesi Niçin ve Nasıl Yıkıldı?

Aslı bir Bizans eseri olan Eflâatun Mescidi'nin yıkılması ile ilgili farklı anlatımlar var. Mescidin yıkılması olayına ışık tutması bakımından Es'in hatıraları ve anlattıkları son derece önemlidir.

Merhum Es, kısa bir girişten sonra, Alâeddin Saat Kulesi'nin yıkılışı ile ilgili şu bilgilere yer verir;

“Binanın üzerinde 7-8 metre boyunda içinden merdivenli kule inşa edilerek (Sultan Abdülaziz Döneminde) üzerine meydan saati konulmuş ve saat memurluğunda 1321 (1905) senesinde seksen yaşında ölen Hacı İbrahim Efendi memur edilmişti. Onun ölümünden sonra bu vazife Saatçi Ali Yavuz'un babası Hüseyin Efendi'ye verilmiş ve yıkılıncaya kadar meşgul olmuştu.

O zamanlar saat ayarı, güneş irtifasına göre her gün alınarak vakit tayin edilir. Kuledeki saat de haftada bir defa kurulur. Kaide ile birlikte yüksekliği 15 metreye yaklaşırdı. Saat sesi çok uzaklardan duyulur.

1919 senesi Martı'nda İngilizlerin İstanbul'u ve aynı yılın mayısında Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine Konya'daki Rumlar iyice şımarmış, bu şımarıklığı daha da ileri götürerek papazların da teşvikiyle aralarında kurdukları bir heyeti valiye göndererek bu kulenin Rumlara terke edilmesini istemişlerdi.

Vali buranın halen askeri birlik tarafından depo olarak kullanıldığını belirterek, Kolordu komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e müracaat etmelerini söyleyerek heyeti başından savmış ve vaziyeti derhal komutana bildirmiş.

Rumlar komutana çıkmak üzere

hazırlanırken Fahrettin Paşa, durumu tetkik ettikten sonra, birkaç kişi ile görüşerek kulenin dinamitle atılıp yıkılmasına karar vermiş. Çünkü Rumlara olmaz dese, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya müracaat edecek olan Rumların bu arzusu resmi kanalla muvafakat cevabı verileceğinden en kestirme çıkar yolun bu olduğundan lazım gelenlere gizlice emirler verilerek hazırlığa girişilmişti.”

Es, 1919 yılı yaz aylarında bir gün Meram'a teyzesinin yanına misafirlığe gider. Gece saat ikiye doğru müthiş bir top sesi ile uyanır. Bundan sonrasını şöyle anlatır:

“Ertesi sabah erkenden şehre indik. Bugünkü Park Sineması'nın önüne yaklaştığımızda bir ahbaba tesadüf ederek akşamki infilakın sebebini sorduk.

- Alâeddin'deki Saat Kulesi'nde askeriye'nin benzin deposu patladı, kule ile birlikte üç er yok olup gitti.' deyince hemen arabadan inerek Alâeddin Tepesi'ne kulenin bulunduğu yere gitmeye başladık.

Kulenin yerinde bir yığın taş ve tuğla molozundan başka bir şey göremedik. Etrafta askeri nöbetçiler olduğundan yaklaşamadık. Etrafta biraz dolaştıktan sonra, hakikat anlaşıldı. Kolordu istihkâm müfrezesi, kulenin temellerine tahrip kalıbı koymak suretiyle binayı yıkmış, insanca da herhangi bir telefata olmamıştır.”

Merhum Es'in, Eflâatun Mescidi'nin yıkılması ile ilgili hatırası böyle. Bazı kaynaklarda binanın 1924 yılında belediye tarafından yıkıldığı yolundaki bilgisinin yanlış olduğu anlaşılmaktadır.

Şehir Postası, 13, 15 Nisan 1963, s. 2.

-BİTTİ-

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

YİNE AD VE SOYADLARIMIZIN DÜZELTİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE

Bu yazımızın konusu, Konya gazetelerinden kesilen ad ve soyadı düzeltme ilanları olacak. *İsim Tashihî*, *İsim ve Soyadı Tashihî* ve *Soyisim Tashihî* gibi başlıklar altında verilen bu ilanlar insanlarımızın isteklerini yansıtmaktadır. Sayıları az da olsa bize bir bilgi verebilmektedir. İlgili mahkeme kayıtlarında bu değiştirme ve düzeltmelerin daha fazlasını bulmak mümkündür. Belki bir gün bir de o yola başvurarak daha farklı ad ve soyadlarla da buluşabiliriz.

Genç bir bilim dalı olan *ad bilimi* alanında 35 yıla varan bir çalışma hayatım vardır. Gelecekte bu alandaki yazılarımı bir kitap bütünlüğü içinde bir araya getirilmesini düşünüyorum.

Ad düzeltmesi bir yanlış yazımla ilgilidir. *Ad değiştirilmesi* ise daha çok zamanla anlamı değişen kelimelerin kazandığı yeni anlamdan kaçmak içindir: *Yosma*, *Şaban*, vb. Soyadları için de aynı şeyleri söyleyebiliriz: *Top*, *Motor*, vb. Elbette daha güzel ve anlamlı ad ve soyadı alanlar da oldukça fazladır.

Gelelim adların değerlendirilmesine... Önce hanımefendilerin adlarından başlayalım. Elimizde tam bir düzine ad işlemi var. Bakalım bu adlarımız ellerimizle, dillerimizle nelere uğratılmışlar?

Ad işlemleri temelde ikiye ayrılır: *Düzeltilme* ve *değiştirme*. İlkinde adımızın yanlış yazımı düzeltilir. Bunlar da ya bir ses eklenmesiyle veya bir ses çıkarmasıyla olur. Değiştirmelerin türü pek çoktur. Adınızı bütünüyle terkederseniz, başına veya sonuna yeni bir ad alırsınız, vb.

A. Ad Düzeltme

a. *Selima* - *Selma*. Kim bilir kaç yıl önceki kayıt memurunun dikkatsizliği burada düzeltilmektedir.

b. *Emin* - *Emine*. İlk ad bölümünde erkekler için kullanılırsa da konuşma dilinde *Emine* kelimesi de *Emin* / *İmin* şeklinde de söylenir. Bu örneği başka bir alt başlığa da alabiliriz.

B. Ad Değiştirme

1. Tek olan eski ad tek olan yeni ad ile değiştirilir.

a. Makbule - Füsün

b. Şükran - Eylül

c. Meryem - Merve

2. Asıl adın sonuna yeni ad alınır.

a. Hafize - Hafize Eylül

b. Havva - Havva Elçin

3. Asıl adın önüne yeni ad alınır.

a. Huriye - Esin Huriye

4. Asıl addaki eski ad atılır.
  - a. İnyet Özün - Özün
5. Cinsiyeti belirtemeyen ad yine eski bir adla değiştirilir
  - a. Saffet - Fadimana
6. Cinsiyeti belirtemeyen ad yeni bir adla değiştirilir
  - a. Yedigâr - Sema
  - b. Yaşar - Selin

Örneklerimizden *Selima* ve *Merve*; *Memleket*, öbürleri *Merhaba* gazetesinden alınmıştır.

Erkek adları ile ilgili ilanların sayısı ise sadece 5'tir. Böyle olunca da alt dalların sayısı da azalacaktır.

A. Ad Düzeltme

a. Kader - Kadir. Bu başlığı, 'cinsiyeti belirtmeyen' alt başlığı altında da verebilirdik. Ancak düzeltme sebebini bilemiyoruz.

B. Ad Değiştirme

1. Tek olan eski ad tek olan eski ad ile değiştirilir.
  - a. Abdülgaffar - Enes
  - b. Muharrem - Kenan
2. Tek olan yeni ad tek olan yeni ad ile değiştirilir.
  - a. Hakan - Erkan
3. Tek olan ve Türkler arasında en çok kullanılan ad, iki ad ile değiştirilir.
  - a. Mehmet - Musab Joshua

Musab son zamanlarda az da olsa görülmektedir. Joshua ise İngilizce'de bir ağaç türünün adının yanında dinler tarihinde de bir kişi adı olarak yer almaktadır.

Bu sonuncu değişme de soyadının değiştirildiği de görülmektedir. *Mehmet*'in *Çat* olan soyadı *Atasoy* olarak değiştirilmiştir.

Bütün örnekler *Merhaba* gazetesinden alınmıştır.

C. Soyadı Düzeltme

- a. Acarüengi - Acar
- b. Nokta - Nükte

Ç. Soyadı Değiştirme

1. Türkçe soyadı Türkçe bir kelime ile değiştirilir.

- a. Baysal - Baş
- b. Yıldız - Tüfekçi

Sonuncu değiştirme aynı aileden üç kişinin üç ayrı ilanı ile duyurulmuştur. *Tüfekçi*, lakap veya dede mesleği olabilir.

2. Soyadının taşıdığı Farklı bir anlam, değiştirilme sebebi olabilir.

- a. Düldül - Türkoğlu

Örneklerimizden *Tüfekçi*'ler *Memleket*, öbürleri *Merhaba* gazetesinden alınmıştır. Bütün alıntılar 8 Mart 2011'den Temmuz 2011 başına kadar olan gazetelerden seçilmiştir.

Sınırlı örneklerle son birkaç ayın ad ve soyadlarını değerlendirmeye çalıştık. Başka illerimizin örneklerinin daha çok ve çeşitli olduğunu hatırlatalım. Değişikliklerin tahmini sebeplerini ayrıca araştırmak gerekecektir.

Not: Konyalıların ad ve soyadı düzeltme ve değiştirme işlemleri başka illerimizde de yapılmaktadır. Belirlediğimiz şu birkaç örneği vermek istiyoruz. İlanların hepsi *Ortadoğu* gazetesinde yayımlanmıştır.

- a. Sertaç Yusuf - Sertaç (25.05.2011). Kaydı Meram'dadır.
- b. Zakine - Doğa (15.07.2011). Kaydı Karatay'dadır.
- c. Bayram - Emir (03.06.2011). Kaydı Bozkır'dadır.

ANNEMİN AKLI YERİNDEYMiŞ

Gayet basit bir plandı ama uygulamak ne mümkün? Uyuşukluk üzerine yüksek lisans yapmış olan kardeşim, çocuklarını vaktinde hazırlayabilseydi eğer, bu plan tıkr tıkr işlerdi.

Kaybettiğimiz zamanı gaz pedalına basarak kazanma düşüncem de bir işe yaramadı. Üstelik radara yakalandığım için yol kenarında bekliyoruz şimdi. Pencereden uzanan annem polislere öfkeyle bağırıyor; “Oyalanıp durmayın oğlum. İşimiz gücümüz var.”

Annem ne olur sus!

Limiti aşmadığına dair yemin billah edenlerin aksine, ortaya çıkıp; “Ben gerçekten hız yaptım memur bey, verin cezayı” desem, bir kıyak yapıp sıranın önüne alırlar mı acaba?

- Radarımıza göre 90 km hızla gidiyormuşsunuz.

- O kadcırcık mı?

- Ehliyetinize ceza puanı işlendi. Bu da ödemeniz gereken tutar.

- Ne! 270 Lira mı? Bu cezayı sen ödeyeceksin Emine. Beş kuruş vermem. Vaktinde çıkabilseydin eğer...

Çocukları babaannelerine, kardeşimi de cezayı ödemesi için emniyete koyduktan sonra hastaneye gelebildik. Neyse ki numara bitmemiş, girişimizi yaptılar. Kalabalığın arasında oturacak bir yer arıyorum şimdi. Eşyalarını toparlayıp ağır aksak kalkmaya yeltenen birisini görünce fırladım. Ona omuz, buna dirsek derken bütün yüzümlüğümler geçip oturdum boşalan yere. Annem yanıma gelince de kalıp ona verdim ganimeti.

Kapının üstünde bir pano var. Sayılar ding sesiyle birlikte göz kırıp duruyor etrafa. Elimizdeki numaraya göre bizden

önce altı kişi doktorun yanına girecek. Randevuların arası onar dakika olduğuna göre, temizinden bir saatimiz var. Gidip diğer işleri halletmeli. Tıklanacak kapılar, öpülecek etekler var. Kolay mı koskoca heyetten rapor almak?

Bir yandan yürürken bir yandan da elimdeki kâğıt tomarını istifledim. Üstte duran annemin fotoğrafları, hiddetle bana bakıyor. Poz verirken ne demeye ikaz etmediysem? Fotoğrafçı da bir âlem. Kırışıklarını düzelterceğine, kocaman bir gülümseme yapıtırsaydı ya kadıncağızın yüzüne.

Önce karşı binaya gidip başhekim yardımcısını buldum. Haşmetli imzasını tek kaşını havaya kaldırarak attı nedense. Şeytan diyor yol şunun kıllarını tek tek.

Sonra heyet başvurusu için bodrum kata indim. Refakatçi olarak kalırken öğrendiğim bu dar, havasız ve çok uzun koridor, yukarı katlara gizlice çıkmak için birebir. Arka taraftaki küçük kapısı, hafif bir omuz darbesiyle kolayca açılır. Yalama olmuştur kilidi, bunu herkes bilir ama nedense kimse değiştirmmez. Kapıdan girince uzun bir koridor karşılar seni. Mahkûm koğuşunu, çamaşırhaneyi ve ardında ne olduğunu hiç öğrenemediğim iki kapıyı daha geçtikten sonra asansöre ulaşırsın.

Geniş, çelik bir kapının tam karşısındaki asansörün düğmelerine alelacele basıp beklersin. Arkadaki uğultudan mümkün olduğunca uzaklaşmak için neredeyse asansörün kapısına yapıtırsın. Ensene yayılan ürpertiden huylanıp başını iyice gömersin omuzlarına. Metal kapı, içerideki soğuğu, bilerek sırtına üfler sanki. Gecenin sessizliğinde büyük bir gürültüyle gelen köhne asansörün içine, arka-

dan biri kovalıyormuş gibi atarsın kendini. Kapının kapanmasını beklemeden düğmelere basarsın. Hadi... Hadi...

Kocaman asansörde bir bucağa sinip beklersin. Başka şeyler düşünmeye zorlarsın kendini ama zihnini bir türlü toparlamazsın. Hayal gücün yalnız olmadığına inandırmaya çalışır seni. Fısıldayan biri mi var? Aniden dönüp arkana bakarsın. Sırrı bozulmuş aynadaki yansıman, parça parçadır. Birer birer toplamaya çalışırsın onları. Bu benim, bu da benim. Ya şu donuk gözler? Hiç bir şeye benzemeyen ekşimsi bir koku duyarsın genzinde. Birkaç dakika önce morga indirilmiş bir beden kokusunu!

Heyet odasının önü kalabalık. Sıraya girip beklemeye koyuldum. Başvuruyu alan sekreter hanım en az yüz kilo olmalı. Ne bu şimdi? Sana ne elâlemin kilosundan. Üstelik gözleriyle burnu da yüzüne gömülmüş, yumuk yumuk. Hele o bakışları yok mu? Önündeki işle uğraşırken pek bir şey fark edilmiyordu ama başını kaldırıp yüzüme bakınca bocaladım bir an. Gözünün birisi bana doğru baksa da tozlu bir cam gibiydi ve sanırım görmüyordu. Diğeri ise epeyce yana, hatta biraz da yukarıya doğru baktığı halde ışıl ışıldı. Sorularına hangi gözüne bakarak cevap vereceğimi bilemedim. O ise bunu hiç dert etmiyor gibiydi. Seri hareketlerle işini tamamladı. İmza için verdiğim tek bir kâğıt, onun elinde sekize çıktı. Kâğıtlarım doğurdu. Ne güzel!

Annemin yanına geri döndüm. Bakıtım kapının üzerinde sayılar değil de "Konsulte" yazıyor. Doktorun ne zaman gittiğini sordum. Odadan dışarı çıkan kimse olmadığını öğrendim. Kardeşim geldi bu arada. Ödemiş trafik cezası. Bir de utanmadan elindeki makbuzu gösterip tehdit ediyor beni. "Eniştemin bunu duymaması için ne vereceksin bana?" Orali değilmiş gibi dursam da endişeliyim. Bu kızın ağzında bakla ıslanmaz ki. Eğer duyacak olsa kırk yıl dilinden kurtulamam bizimkinin. Neyse, iyi tarafından bakalım olaya. Gelirken bize bir şeyler almış. Herkesin içinde kıtlıktan çıkmış gibi saldırdık. Yumuşacık zeytinli poğaçalar sakinleştirdi beni. Hatta kardeşimin bunca za-

mandır işleri bitiremediğim için söylenmesine bile kızmadım.

Kardeşim benden çok farklıdır. Şartları zorlamayı sever. Bana "Sırada ne var?" diye sorarken anlamalıydım bir şeyler düşündüğünü. Annemin elinden kâğıdı alıp doktorun kilitli kapısına abandı. Tabii ki açılmadı ama o tekrar tekrar denedi. İçerdekileri bıktırmış olmalı ki açıldı sonunda kapı. Deminki zorba o değilmiş gibi kibarca girdi içeriye. Neler söyledi bilemiyorum. Bir dakika sonra kapıda görüldü. Annemi yanına çağırıldı. Ne yani? Boşuna mı bekledik bunca saattir?

Annem içeriye söylene söylene girdi. "Önce polisleri bekledim şimdi sizi. Ne işe yaramaz adamlarsınız böyle."

Ben içeriye girmedim. Bundan sonrasında Emine anlattı. İki doktor annemin bu sözünün altında hemen bir bit yeniği aramaya başladılar. Hakkılar, yetmiş küsur yaşındaki bir kadının sabah sabah polisle ne işi olur ki?

- Sık sık bekletirler mi seni polisler teyze?

- Yok yavrum. Önceleri hiç olmazdı. Amcan sizlere ömür. O yüzden. Çok acelemiz vardı.

- Teyze kaç yaşındasın?

- Belli değil mi yavrum, on sekizimden gün aldım.

- Hangi hastalıkların var?

- Hiç bir şeyim yok benim. Turp gibiyim.

- Üç ay önce hastanemizde yatmışsın. Sebebini hatırlıyor musun teyze?

- Sizi özleyip gelmiştim yavrum.

Emine bakmış durum iyi değil. Anne me çıkışmış "Buraya akıllı olduğunu ispatlamaya geldik, sen neler söylüyorsun?"

Açılan kapıdan hışımla çıkan kardeşimi, hastayı yönlendiriyorsun diyerek dışarıya kovalamışlar. Bir çırpıda anlattı olanları. Ya doktorlar annemin şakacı biri olduğunu anlamazlarsa? Ya heyete bile girmeden annemi yetersiz ilan ederlerse? Ne yaparız o zaman?

Zor geçen on dakikanın sonunda bir doktor annemi uğurlamak için kapıya çıktı. İkisi de gülüyordu. Doktor elindeki kâğıdı verirken "Bunu hemen sekreterliğe ulaştırın yoksa işiniz haftaya kalır" dedi.

Meğer heyet haftada bir gün toplanmış. Kâğıdı kapmış gibi koşmaya başladım. Son dakikada uzattım gözünün birisi yukarıya bakan sekretere.

Saat on iki oldu. Hastane boşaldı. Biz de dışarı çıkıyoruz. Bir yerlere gidip karnımızı doyurmalı, iyice gerilen sinirlerimizi biraz yumuşatmalı, öğleden sonrası için de güç toplamalıyız. Ortak kararımız Buhara Köftçesi. Önündeki otoparkta bir arabalık yer vardı ama mal indiren kamyonun birisi oraya girmeme mani oluyordu. İkinci sıra olarak park edip beklemeye başladım. “Bitiyor hemen abla” deseler de bitmedi. Bu arada sipariş verdiğimiz köfteler de gelmişti. Dayanamayıp girdim içeriye. Henüz bir iki lokma almıştım ki trafik polisini fark ettim. Yanlış yere park ettiğim için plakamın fotoğrafını çekiyordu. Ağzımda yeni ısırılmış biber turşusuyla dışarı fırladım. Bir günde ikinci ceza kaldırılır gibi değildi. Adamcağız iki gözü iki çeşme yalvarmamdan usanmış olmalı ki sonunda “Tamam kardeşim işte sildim fotoğrafı” dedi. Dilimi kasıp kavuran biber turşusunun bir faydası dokunmuştu.

Vaktinden yarım saat önce döndük hastaneye. Sabah poliklinikte birlikte olduğumuz pek çok hasta da oradaydı. Bir ara havalansın diye heyet odasının kapısını açtılar. Bizim gibi onlar da zaman öldürüyorlardı. Kimisi ağzını yırtarcasına esniyor, kimisi kollarını göğsünde kavuşturmuş uyukluyordu. Hepsi orada olduğu halde niye bekletirler ki bu kadar insanı?

Yazmak için konu arayanlar buraya gelsinler. Her bir yüz bambaşka bir dünyaya kapı açıyor. İleride kullanmak üzere zihnimdeki kayıt cihazını devreye sokmaya çalıştım ama gürültü ve havasızlıktan boğulurken bu hiç de kolay değil.

Bir ara sekreterliğin kapısını açık bulan kardeşim içeriye daldı. Yaka paça dışarı atılması an meselesidir diye düşünürken bir dakika geçti, iki dakika geçti. Sonunda gülerek çıktı. Nasıl yaptıysa yapmış, gözünün biri yere, diğeri göğe bakan sekreterle konuşup annemin işinin, haftaya kalmadan bugün halledilmesini garantilemiş.

Dakikalar saatlerle yer değiştirirken kalabalık da birer birer eksilmeye başladı. İşte o zaman fark ettim köşeye sinmiş

Gönül’ü. Sanki bulaşıcı bir hastalığı varmış gibi herkes ona sırtını dönmüştü. Oradaki, dahası dünyadaki varlığı unutulmak istenen genç bir kızdı o. Aynı zamanda sıkı sıkıya tuttuğu annesinin şalvarını bırakmaktan korkan bir çocuk. Bir taburenin ucuna iğreti bir şekilde oturan yaşlı kadın için annesi diyorum ama olmaya da bilir.

Gönül’ün bir avuçluk bedeni kayıp düşmesin diye tekerlekli sandalyesine kalın bir kuşakla bağlanmıştı. Kısacık saçlarının evdeki acemi bir makasın kurbanı olduğu belliydi. Sandalyesinin her hareketinde kurumuş bir ağaç dalı gibi sallanan incecik bacakları vardı.

Nihayet annemin ismi okundu. Birkaç dakika sonra elinde onaylanmış bir belgeyle çıkınca sevindik. Bütün günümüzü almıştı ama işte bitmişti. Bizden hemen sonra Gönül çağırılınca, durakladım biraz. Görevliden ismini duyunca o kadar sevindi ki. Gülmeye benzer sesler çıkarıp “Ben buradayım” diyordu sanki. Yanındaki yaşlı kadın Gönül’ün sandalyesini odaya doğru sürmeye çalışıyordu ki görevlinin “Bırak onu, önce sen gel” deyişiyle donup kaldı. Kime, nasıl bırakabilirdi ki kızını? Hemen koştum. “Ben ona göz kulak olurum, haydi sen bekletme doktorları” dedim. Gönül’ün sandalyesini kenara çekip yanına oturdum. Tanımadığı birisinin ilgisine yabancı olan kızcağız bakışlarını heyet odasının kapısından ayırmadan inlemeye başladı. Zaman geçtikçe korkusu ve sesi artıyordu. “Gönül” dedim. “Çorapların düşmek üzere onları düzeltmemi ister misin?” Birden susup önce yüzüme sonra ayaklarına baktı. Cansız bacağına kucağıma alıp yeniden giydirdim çoraplarını. Sonra yakasını, düğmelerini falan düzelttim. Ben bunlarla uğraşırken hiç sesini çıkartmadı. İşimi bitirip yanına oturunca ağzını açtı ve zorlukla “Gönül” dedi. Sonra bir daha, bir daha... Söyleyemediği tek kelimeyle konuşmaya çalışıyordu benimle. Görevli onu alıp doktorların yanına götürdüğünde bile içeriden hâlâ sesi geliyor. Dışarıya çıktıklarında ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemediğim için kaçtım onlardan.

KLASİK ŞİİRİMİZDE YAŞATILAN FOLKLORUMUZ

ALİ İŞİK

Daha çok **Divan Edebiyatı** ismiyle tanınan Klasik Türk Edebiyatı, döneminde, dünyanın en zengin ve renkli kültür kaynaklarından beslenen bir edebiyat koludur.

İslâm medeniyeti çağlarındaki Türk edebiyatının klasikleri, eski Arap, bilhassa İran üstatlarıdır. Türk edebiyatı, uzun asırlar, bu iki örnek sanatın izinde yürümüş, onların sanatına uymayı bir sanat terbiyesi bilmıştır. Bugün bu noktanın yanlış anlaşılmasını tabii karşılamak gerekir. Şöyle ki; Arap ve İran medeniyetinin bugünkü durumuna bakarak her ikisinin de kimseye örnek olamayacağı zannına düşenler vardır. Hâlbuki yeni Avrupa kültür ve edebiyatının klasikleri nasıl eski Yunan ve Latin devri üstatlarıysa, kesin olarak bilinmeli ki, İslâmî Türk Edebiyatının da klasikleri Arap ve İran sanatının o zamanki üstatlarıdır.

Ancak, nasıl bugünkü Avrupa medeniyeti yine bugünkü Yunan kültüründen bir şey öğrenmek durumunda değilse, bugünkü Arap, İran kültürlerinin örnek olma kudreti kalmamıştır. Fakat İslâmiyet'in ilk asırlarında durum böyle değildir. O çağlarda gerek Arap gerek İran kültür ve edebiyatı, eski Yunan ve Latin gibi, kendilerinden ders alınacak üstünlükteydi. Ortak Avrupa medeniyetinde olduğu gibi, ortak İslâm medeniyetinde de bu durum gayet tabiidir.⁽¹⁾

Üç büyük dilin (Türkçe, Arapça ve Farsça) ifade gücünün, binlerce yıllık bir tarihî birikimin ve çok geniş bir coğrafi zeminin hazırladığı, asırlarca süren ve tersirleri belli ölçüde günümüze de uzanan renkli, canlı, hareketli bir sosyal hayatın

engin kazanımlarının öncülük ettiği bu edebiyat sahası zengin muhtevalı, kalıcılık imtihanından başarıyla geçen şaheserlere vücut vermiştir.

Bu edebiyatın kaynaklarını çok genel olarak dört başlık altında toplayabiliriz:

1. Din ve tasavvuf;
2. Tarih ve sosyal hayat bilgisi;
3. Felsefe ve ilim;
4. Estetik değerler sistemi.

Her toplumun edebiyatı gibi bizim öz edebiyatımız da kendini doğuran, ona vücut verip rengini, tarzını, dünya görüşünü oluşturan kaynaklara sıkı sıkıya bağlıdır ve bir anlamda kültürümüz ve değerler sistemimizin estetik planda yansımasıdır.

Bu çerçeveden bakıldığında görülecektir ki, klasik Türk şiiri kalıpları içerisinde yazılmış her şiirin, her beytin, hatta her mısraın bu temel kaynaklar ile çok yönlü bağlantıları vardır ve bunların o kaynaklardan uzak bir yaklaşımla doğru olarak anlaşılmaları mümkün değildir.

Bu kaynaklar içerisinde yer alan “tarih ve sosyal hayat bilgisi”, klasik edebiyatımızın zaman ve mekân açısından taşıdığı zenginlik ve derinliği işaretlediği gibi, onun canlılığının ve esprî gücünün de kaynağını gösterir.

Bütün köklü edebiyat geleneklerinde tarih ve yaşanan hayatın bilgisi büyük önem taşır. Tarihî birikimin zenginliği, yaşanan hayatın ve kültürün renkliliği edebiyatın da zenginliğini, renkliliğini, canlılığını oluşturur. Bu aynı zamanda edebî eserlerin kalıcılığını da sağlayan temel etkenlerden birisidir.

Şairler ve yazarlar dış dünyadan edindikleri imajları, ihsasları, iç âlemlerinden aldıkları ilhamlarla mezcederek edebî

(1) Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Basımevi, İstanbul 1971, C. I, s. 127.

eserlerine vücut verirler. Bu ise edebiyatın hayatla olan bağlantısının ne derecede önemli olduğunu izah eden bir husustur. Sanat, özellikle edebiyat, insandan (edebiyatçı) kaynaklanıp yine insana doğru (okuyucu) akan bir nehir gibidir. Edebiyatçılar (şair) duygu ve düşüncelerini ruhlarındaki kristalden geçirerek ve söz malzemesini en estetik bir şekilde kullanmak suretiyle dış âleme aksettirirler. Bu aksettirme işi, tabii olarak, yaşayan hayatın ses, renk, bilgi, inanç, kültür gibi unsurlarını da kapsar. Yani edebiyat millî hayatın bütün birikimini ve yaşanan pratiğini yansıtmaya işlevini tabii olarak üstlenmiştir. Esasen edebiyatın tabiatında toplum hayatının bütün kazanımlarını bulundurma, saklama ve bunları estetik bir biçimde aksettirme özelliği kendiliğinden mevcuttur. Hiçbir edebiyat faaliyetini bu gerçeğin dışında düşünmek mümkün değildir. Fert ve toplum hayatının geçmişi, hâli ve hatta geleceği ile ilişkisini kuramamış, bu ilişkiyi sağlam temellere oturtamamış sanat ve edebiyat çabalarının yaşama ve çağlar ötesine uzanma şansı elbette ki yoktur.

Genel olarak edebiyatın tabii olduğu bu kurala klasik edebiyatımızın da fazlasıyla uyduğunu, yani Divan şiirinin Osmanlı hayatı ve tarihi ile sıkı sıkıya irtibatlı olduğunu söylemek bir hakikati dile getirmek ve tarihe karşı hakkın şahitliği görevini ifa etmek demektir.

Üzüntü ile ifade etmek gerekir ki, Osmanlı dönemine ait edebî ürünlerin dikkatli bir gözle incelenmesi halinde kolayca anlaşılacak bu gerçek zaman zaman unutturulmak istenmiş ve çeşitli platformlarda tamamen aksi düşünceler dile getirilmiştir.

Bilgisizliğin ve tek yanlı ideolojik yaklaşımların beslediği zeminlerde klasik edebiyatımıza karşı olumsuz kanaatler geliştirilmiş ve bu edebiyatın, hayatın canlı ve dinamik yanını aksettirmekten uzak, tamamen soyut, taklitçi, yüksek zümrenin fantezilerine dayalı, bütünüyle kişileşmiş hayallere bağlı bir edebiyat olduğu gibi gerçek dışı bir sonuca varılmıştır. Hâlbuki hakikat bu kanaatin tamamen aksinedir. Hiçbir toplumun edebiyatına

yöneltilmeyecek bu suçlama özellikle Osmanlı döneminde üretilen Klasik Türk Edebiyatı için bir anlam ifade etmez. Çünkü klasik edebiyatımızın bütün önemi ve güzelliği hakikat ve mecaz unsurlarını edebî metinlerde yan yana, adeta uzayıp giden tren yayları gibi paralel bir şekilde bulundurma özelliğinden ve başarısından kaynaklanmaktadır. Klasik edebiyatın üstatları şiirin uçsuz bucaksız hayal ufuklarına, mecazın sonsuz semasına bir ayaklarını hakikatin, somut gerçeğin zeminine basarak sıçramakta ve hiçbir zaman dünyadan, gerçeklerden, hayatın maddî yanından bütünü ile kopmamaktadırlar. Ön yargılarla, ilim dışı yaklaşımlarla hüküm verme durumundaki bazı çevreler ve klasik edebiyatımızın gerçeklerini bütün incelikleri ile anlayabilmek için gerekli donanımlara sahip bulunmayan bazı kanaat sahipleri ise bu gerçeği görmezden gelmekte ve çok yönlü araştırmalara, edebî metinler içerisinde sarf edilmesi gereken ciddi, yorucu ve sabırlı çabaları asla göze almadan aceleci bir tavırla bu edebiyat hakkında bütünüyle inkâr edici bir tutum sergilemektedirler.

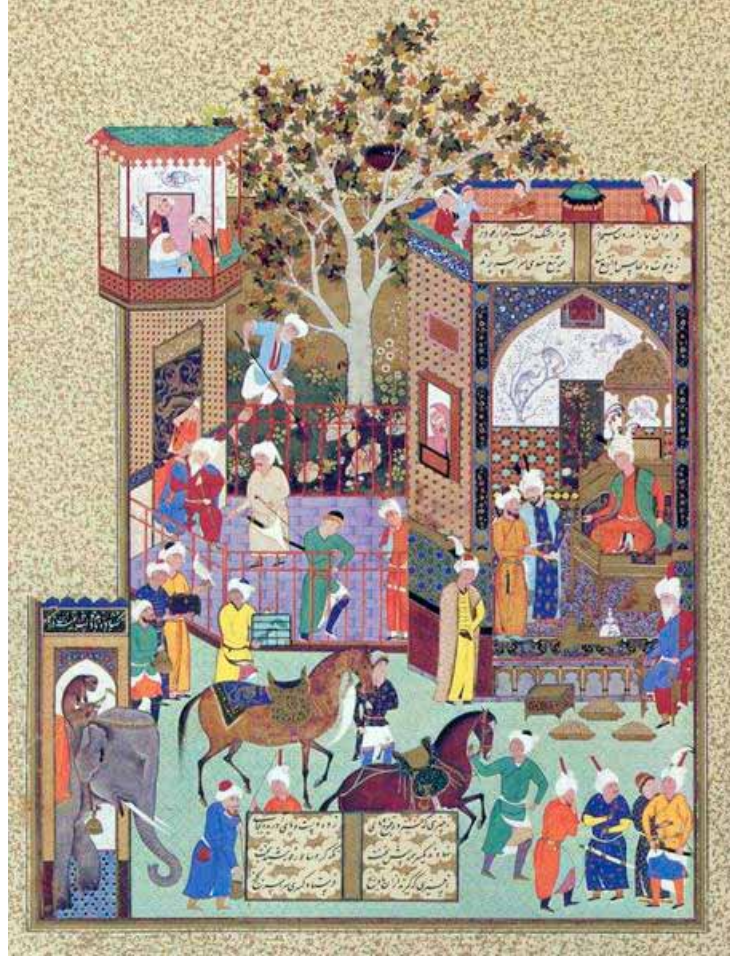
Aslında klişeleşmiş istiarelerden başka bir şey olmayan mazmunlar sisteminin esaslarını İran şiirinden alan klasik Türk şiirinin üstatları bu unsurları şuursuz bir şekilde taklit etmekle yetinmek kolaylığına hiçbir zaman iltifat etmemişler; bunları şiirlerinde çekinmeden bol bol kullanmalarının yanında Osmanlı hayatının sosyal pratiğini, kendi toplumsal gerçeklerinin ayırıcı özelliklerini, Osmanlı coğrafyasının kültürel, tarihî, etnik, dinî, felsefi bütün birikimlerini estetik bir biçimde şiirlerine yansıtmaya başarısını da sergilemişlerdir. İşte bu husus, Klasik Türk şiirinin nevi şahsına münhasır yönünün, millî yanının ve orijinalitesinin de kaynağını teşkil eder. Edebiyatın kullandığı mazmunlar ve mefhumlar bir bakıma mimarî yapıların taş, tuğla, demir, çimento gibi temel yapı malzemeleri gibidir. Mimarın sanatını kullanarak ortaya koyduğu mimarî bir eser ise bütün bu yapı malzemelerin –bunlar eserin yapımında kullanılmış olmakla birlikte– dışında olan bir şeydir. Aynı malzeme ile

birbirinden güzel, birbirinden tamamen farklı görünüm ve özellikle yapılar ortaya koyan mimarların eserleri arasındaki farkı izah eden şey, bu ustaların sanat güçlerinin, yapıcı kudretlerinin, taş ve toprağa can veren sanatkâr ruhlarının arasındaki farktır. İşte her birisi söz binasının kudretli mimarları konumundaki Osmanlı şairleri şiir sahasında kurdukları yapıların temel yapı malzemelerini İran şiirinden almışlar; ama ona kendi topraklarından, kendi iklimlerinden, kendi tarihlerinden yani kendi sosyal pratiklerinden aldıkları tamamen farklı söz ve mana malzemelerini de katarak, içlerinde millî düşüncenin vadisinden kopup gelen yaratıcı etkisini taşıyan eserler vücuda getirmişlerdir.

Divan şiiri kalıpları içerisinde yazılmış her kasidenin, her gazelin ve hatta rahatça söylenebilir ki, her mısraın tarihî malûmatla ve yaşanan hayatın bilgisi ile doğrudan veya dolayısıyla bir ilgisi vardır. Edebiyat, estetik ve sanat hazinesi olan divanlar ve mesnevilerimizin sayfaları arasında yapamayacağımız iyi niyetli bir gezinti, bu metinleri anlamada göstereceğimiz küçük bir dikkat bize doyumsuz güzelliklerin, eşsiz duyguların kapılarını aralayacak ve belki de engin ruhlu atalarımızın üç kıtaya yayılmış geniş bir coğrafyada ortaya koyduğu ve asırlarca süren canlı ve çok renkli bir sosyal hayat pratiğinin gerçeğini kavramada elimize benzersiz ipuçları tutuşturacaktır. Çünkü dil milletlerin hafızası, edebiyat ise yaşanan hayatın aynasıdır.⁽²⁾

Bir toplumun hayatını ve gerçeklerini yansıtan bu edebiyatın, dil engeline takılarak tu kaka edilmesi de başka bir meseledir. Bu meselenin detayıyla irdelenmesi bir dil tartışmasına yol açacağından, bu konuda şu kadarını belirterek geçeceğiz. Bu edebiyatla günümüz Türk insanı arasındaki dil engeli üç beş yüz kelime ile halledilebilecek boyuttadır. Çağımızda, başka insanlarla iletişim kurmak amacıyla –başta İngilizce olmak üzere- pek çok dili gramer ve kelime dağarcığıyla öğrenmeye çalışan insanımız için kendi kültürünü

(2) Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan, "Klasik Türk Edebiyatında Osmanlı Hayatına Ait Çizgiler", Yansıma, S. 2 (Ekim 2001), s. 23-26.

tanıması adına yapacağı bu fedakârlık hiç de büyük olmasa gerektir.

Bu elzem değerlendirmeden sonra şimdi asıl konumuza geçebiliriz. Ortaya koyacağımız bilgilerle hem milletimizin folklor zenginliği, hem de klasik şiirimizin yaşanan hayattan kopukluğu gibi bir iddianın asılsızlığı gözler önüne serilecektir. Ayrıca bu çalışma ile Türk hayatının gerçeklerini tanımadada, geçmişimizin gölgede kalmış yanlarının aydınlatılmasında, kültür tarihimizin problemlerinin çözülmesinde edebî metinlerin ne kadar hayati öneme sahip olduğu hususu da görülmüş olacaktır.

Divan Şiirinde Yaşayan Türk Folkloru

Meyve Vermeyen Ağaçların Korkutulması: Geçmişte, zamanı gelip de geçmesine rağmen meyve vermeyen ağaçları korkuturlarmış. Bu iş için bir kişi eline

balta alır, sallayarak “keseyim mi?” diye bağırarak ağaca saldırmış. Diğer bir kişi de, ağacın meyve vereceğini, bu seferlik affedilmesi ricasıyla adamın önüne geçermiş. Bu saldırı üç kez tekrarlandıktan sonra ceza olarak ağacın gövdesine birkaç çizik atılmış. Cem’î’nin aşağıdaki “Gel, ona (vefasız sevgiliye) yok yere ah baltasını gösterip durma; emel ağacı korkutmakla meyveye durmaz.” anlamlı beyti bu âdeti bildirmektedir:

*Arz etme ana yok yere gel tîşe-i âhı
Korkutmak ile nahl-i emel bâr-ver olmaz* ⁽³⁾

Ağaçların Secdesi: Eskiden Kadir ve Hıdrellez gecelerinde suların uyuduğuna, ağaçların secdeye kapandığına inanılmış. Nâil-i Kadîm’in “*O güzelin boy bosunun cilvesinden uyanık olanlar, Kadir gecesinde ağaçların secdeye kapanmasına bakmazlar.*” anlamlı aşağıdaki beytinde bu inanişaya atıf vardır.

*Eylemez secde-i eşcâr-ı şeb-i Kadr’e nigâh
Cilve-i kâmet ü kaddinden olanlar âgâh* ⁽⁴⁾

Bu beyitteki ‘cilve’ sözünü ‘secde’ tabirinden dolayı eğilmek, rükû etmek olarak düşünmek mümkünse de, sevgilinin salına salına yürüyüşü de kastedilmiş olabilir.

Ağza Biber Koymak: Günümüzde bu cezayı uygulayan anneler kaldı mı bilemiyoruz. Ancak eskiden yaramazlık yapan veya ağız kötü sözlere alışmış çocukların ağızına biber koymak âdettendi. Divan şairleri, pedagojik açıdan hoş olmayan bu âdetimizden ince anlamlı mazmunlar çıkarmışlardır. Meselâ Yüsrî, kendisine bir türlü iltifat etmeyen sevgilisinin ağız yanındaki benini “kötülüğünden dolayı ağızına kudret tarafından konulan biber”e benzetmiştir.

*Değil hâl-i sîyeh o nev-resin gird-i dehânında
Dil-âzâr olduğuyçün dâye-i kudret biber koymuş* ⁽⁵⁾

(3) Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, MEB Basımevi, İstanbul 1996, s. 84. (Bundan böyle bu eser “Onay” olarak kısaltılacaktır.)

(4) Onay, s. 84.

(5) Onay, s. 107.

[O taze güzelin ağız kenarındaki siyah nokta ben değildir; o, gönül incitici olduğu için kudret dadısı ağızına biber koymuştur.]

Budanan Asmanın Özsuğu: İlkbaharda asmalar budanınca kesilen yerlerinden bir iki gün boyunca su damlar. Eskiler, tatlı buldukları bu suya kahve salarlar. Meraklı ve keyif ehli olanlar, asma çubuğunun kesik uçlarını şişe içlerine sokarlarmış. Şeyhülislâm Bahâî, “*Gözlerim, gönlümün şah damarı üzerine su damlatmaktan geri durmuyor, (bu durumuyla gözlerim sanki) yeni budanmış asma çubuğu ağızına konmuş bir şişedir*” anlamlı aşağıdaki beytinde gözlerini şişeye, şah damarını asma çubuğuna, gözyaşlarını budanmış asmadan damlayan özsuğa benzetmiştir.

*Ser-bürîde tâze şâh-ı tâke konmuş şişedir
Dide şiryân-ı dil üzre âbdan hâli değil* ⁽⁶⁾

Ateşe Sirke: Anneler, ateşlenen çocuklarının vücuduna sirkeli havluluyla kompres uygularlar. Eskiden beri sirkenin vücut ateşini aldığına inanılır. Necâtî Bey de “*Beni senden soğutmak için nasihat eden kişi, suratını ekşitir, şüphesiz, ateşin sirkeyle iyi söndüğünü o biliyor*” anlamlı beytinde hem sirkenin ateşi aldığına hem de ekşiyen suratın sirkeye benzediğini ne güzel işlemiş:

*Beni senden sovuğa sevâdın ekşidür nâsib
Bilür kim sirke ile yeğ söyünür bi-gümân âteş* ⁽⁷⁾

Misafir Ayağına Su Dökmek: Günümüzde artık deyimlerde yaşayan bu âdetimiz geçmişte bir misafire gösterilecek en büyük ağırlamalardandır. Eskiden yaya olarak uzak yoldan gelenler, yorgunluklarını atmak için ayaklarını yıkarlar veya ayaklarına su döktürürlermiş (Gerçi Müslüman Türkler başkalarının döktüğü suyla abdest dahi alırlarken sıra ayağa geldiğinde su bardağını su dökenin elinden

(6) Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı (Seçmeler)*, Ter-cüman 1001 Temel Eser, No. 13, s. 164.

(7) Onay, s. 114.

mutlaka alırlar. Bu, Türk nezaketinin bir göstergesidir). Günümüzde bizi ihmal eden bir dostumuzun apansız ziyaretinde söylediğimiz “ayağınıza sıcak su mu döksük soğuk su mu” deyimi bu âdetin büyük ikramlardan olduğunun göstergesidir. Necâtî Bey, “*Hayli zamandır servi boyunun hayali gönlüme gelmiyor; yaş dolu gözlerimden ayağına su dökülecek (beklenen yolcu) oldun.*” anlamlı aşağıdaki beytinde atalarımızın bu iki güzel âdetine de yer vermiş:

*Hayâl-i serv-i kaddin kim dile gelmedi hayliden
Ayağına su dökmeli olupdur çeşm-i pür-nemden* ⁽⁸⁾

Âzâd Olmak: Eski mahalle mekteplerinde akşam paydosuna veya mübarek günlerde yapılan tatillere “âzâd”, tatil gününü “âzâd günü”, tatil edilmeye de “âzâd olmak” derlermiş. Âzâd günleri aşırılar, münacaatlar, ilahiler, dualar okunur; hayır sahiplerinin gönderdikleri helva-ekmek veya paralar çocuklara dağıtılarak gönülleri alınmış. Bâkî de akıl kaydından kurtulan âşik gönlünün coşkusu hocadan âzâd olmuş çocuklara benzeteerek bu hayat sahnesini şiirine taşımış:

*Dil kayd-ı akli selb edeli şâd olup gider
San tıfıdır ki hâceden âzâd olup gider* ⁽⁹⁾

Sıtma Tedavisi (Badem Muskası): Kininin bulunmasından önceki dönemlerde sıtmadan kurtulmak için çeşitli duaları okuyarak veya kâğıt üzerine yazıp (muskâ) sıtmanın boynuna asarak sıtmayı bağlarlarmış. Bu muskâ badem üzerine de yazılmış. Mevlevîler de üç tane badem üzerine sırasıyla “ezân, ezîn, pesîn” kelimelerini şeyhlerine yazdırıp her gün bir tane olmak üzere sıtmalı hastalara yedirirlermiş. Bâkî de “*Üstü mübhürlü yüzük ayrılık sıtmasına ilaç eylemek için badem üstüne muskâ yazdırırsa şaşılmasın*” anlamlı beytinde bu âdeti mazmun olarak kullanmıştır:

Nüşa yazdırsa aceb olmaya bâdâm üzre

(8) Nevzat Yesirgil, *Bâkî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1972, s. 80.

(9) Onay, s. 127.

Teb-i hicrâna ilâc eylemek ister hâtem ⁽¹⁰⁾

Ağza Bir Parmak Bal Çalmak: Bir nebze derdimizi unutturan köksüz çözümler için kullandığımız bu deyim eski bir sünnet âdetidir. Eskiden çocuklar sünnet edilirken deri kesilir kesilmez çocuğun ağlamasına engel olmak için ağzına bir parmak bal çalınmış. Çocuk balı yalanırken bir nebze olsun acısını unutturmuş. Osmanzâde Tâib’in aşağıdaki beytine göre toplumumuz bugünküne benzer bir ekonomik kriz içerisine düşmüş olmalı ki sünnet çocuğunun ağzına çalacak kadar olsun, bal bulunmaz olmuş:

*Allah allah tıfl-ı mahtûna
Yiyecek bal bulunmuyor hayfâ* ⁽¹¹⁾

[Allah allah, yazıklar olsun ki sünnet çocuğunun yiyeceği (kadar) bal bulunmuyor.]

Baharda Beyne Hücum Eden Kanın Aldırılması: Eskiden bahar mevsiminde delikanlıların kabına sığamayışları, delilerin deliliklerinin artması vücutta dolaşan kanın akışındaki değişikliğe yoruluyor, hatta çibanlar da delilik gibi kan gürlüğüne bağlanıyormuş. Bunun için baharla birlikte artan fevrî hareketlerin tedavisi için kirazlar çıkmadan kan aldırarak (ha-

(10) Onay, s. 129.

(11) Onay, s. 128.

camat) âdettenmiş (Gençlik yıllarımda görev icabı bulunduğum kasabada yana yakıla hacamatçı arayan bir ihtiyarı hatırlıyorum). Necâtî bu inanış sebebiyle olsa gerektir, sevgilinin yüzünün arttırdığı delilik günlerinin sebebinin baharın gelmesine bağlıyor:

*Gül yüzü dağıttı sabrım nakdini bülbül gibi
Nev-bahar erişti hengâm-ı cünûnumdur benim* ⁽¹²⁾

Sümbülzâde Vehbî'nin aşağıdaki “Şişe kıran sofunun şişe çektirip kan aldırıldığını işittim; hacamat şişesi onun kanını içerek intikamını almış” anlamlı beytinde şarap=kan, hacamat şişesi=kadeh münasebetini işlemiş:

*Şişe çekirmiş işittim zâhid-i minâ-şiken
Kanımı içmiş de almış âbgüne kinesin* ⁽¹³⁾

(12) Onay, s. 71.
(13) Onay, s. 80.

Göz Değmesi: Nazar değmek, göz değmek deyimleri günümüzde de canlılığını sürdüren deyimlerimizdir. Nedîm, aşağıdaki “Rüzgâr (yahut zamanın) nazarı değdiği için bahçelerde nergisin tatlı şaşı bakışlı gözü açılmaz oldu” zahiri anlamlı beytinde, sevgilinin ortalıklarda görünmeyişi söz sanatlarının ardına gizlenmiş:

*Açılmaz oldu çemenlerde çeşm-i şehläsi
Değirdi nergise çeşm-i rüzgâr nazâr* ⁽¹⁴⁾

Ağaç At: Bir ağaç dalı eskiden beri çocukların atıdır. Fuzûlî, aşağıdaki beytinde at koşturan yiğitlere özenen çocuğun tasvirini yapmış; ne ki çocuğun atı ağaçtandır:

*Pehlivânlar båd-pâlar seğridende her yana
Tifl hem cevân eder amma ağaçtan atı var* ⁽¹⁵⁾

(Pehlivanlar/yiğitler, yel ayaklı atlarını her yana koştururken çocuk da hemen onlar gibi koşturur; ama onun atı ağaçtandır.)

Kötülüklerden Korunmak İçin Muska Taşımak: “Hırz-ı emân”, insanı kötülüklere karşı koruduğuna inanılan uzunca mübarek bir duaymış. Eskiden bu dua muska yapılarak taşınmış. Eskiler, halka maddî manevî kol kanat geren kişileri bu muskaya benzetmişler. Şeyh Gâlib de Mevlevî şeyhi Süleyman Çelebi’yi Konya’nın güvenlik muskasına benzetererek, onun baki âleme göçünü büyük kıyamete benzetmiş:

*Diyâr-ı Konya’nın hırz-ı emânydı o server kim
Edince nakl-i ukbâ koptu ol dem tâmetül-kübrâ* ⁽¹⁶⁾

Unutkanlığın Çaresi: İnsanımız bir şeyi unutmamak için mendil düğümleme, parmağına ip bağlama gibi hatırlama işaretlerine başvurur. Bu sıradan âdetler klasik şiirimizde işlenip söz sanatı haline getirilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde bu sanatlı söyleyişleri görüyoruz:

*Ümmîd-i vuslat etme ki vâd-ı visâl ile
Bin ukde var ucunda gönül destmâlinin* ⁽¹⁷⁾

(14) Onay, s. 83.
(15) Onay, s. 268
(16) Onay, s. 351
(17) Onay, s. 391

İzzet Molla

[Kavuşma sözüne bakıp vuslat ümidi besleme; çünkü o sevgilinin gönül mendilinin ucunda bin düğüm vardır.]

*Vefâlar edecek oldu unutmasın ol yâr
Var Emrî parmağına bağla rişte-i cân⁽¹⁸⁾
Emrî*

(Sevgilim bağlılığını ifade etti, Emrî, bu sözünü unutmaması için hemen parmağına şah damarını bağla.)

Mendillere sadece unutmama ikazı karşılığı düğüm atılmazdı. Günümüzde dahi kırsal kesimlerde –özellikle kadınlar-paralarını mendillerine, başörtülerinin ucuna düğümlerler. Nâilî, aşağıdaki beytinde bu âdeti gayet sanatkârane kullanmış:

*Sabâ nakd-i hayât-ı Hızır'ı etmiş
O zülfün küşe-i bend-i destmâli⁽¹⁹⁾*

[Sabah yeli, Hızır'ın hayat veren servetini saçlarını örten başörtüsünün ucuna düğümlenmiştir.]

Od Almak: Kıbrıtın, çakmağın olmadığı zamanlarda kav ve çakmak taşı marifetiyle ateş yakmak zahmetli bir işti. Bunun için komşunun yanan ocağından ateş alırlar, bunu söndürmemek için de acele ederlermiş. Günümüzde dahi misafirlikten çabuk kalkanlar için “ateş almaya mı geldin” sözü deyim olarak kullanılmaktadır. Asıl olanı –Türklerce kutsal olanı- ise evlerin ocakların hiç sönmemesidir. Türklerde ocağın yanması, bacanın tütmesi, refah ve mutluluk işaretidir. “Ocağın yansın” sözü de en hayırlı duadır. Zira ocak, soy sopun timsalidir. “Ocağı sönsün” deyimini de en kötü beddualardandır.

Yunus Emre;

*Kim bana söğer ise her dem du'â kılam ana
Ocağıma kasd edenin Hak yandırsın ocağını⁽²⁰⁾*

beytinde ocağın yanması kutsalına işaretle tasavvufî ahlâkın gereğini ortaya koyuyor.

(18) Onay, s. 391

(19) Onay, s. 388

(20) Onay, s. 388

Komşudan ateş almak âdetini Necâtî Bey aşağıdaki beytinde dile getiriyor:

*Gönül kasrına geldikçe hayâlin bir dem eğlenmez
Sanasın kim od almaya gelir bu külbe-i gamdan*

[Hayalin gönül köşküne geldikçe bir an bile oyalanmaz; onu gam kulübesine ateş almaya gelir sanırsın.]

Çocukların Oruçları Satın Alınır: Türkler, çocuklarını küçük yaşta ibadete alıştırmak için onların kıldıkları namazları, tuttıkları oruçları para ile satın alırlar. Bu güzel âdet Lâedri'nin aşağıdaki beytinde ince anlamlı bir mazmun olmuş:

*O tıfl-ı rûze-dârım dün bana bir rûzesin satdı
Edib vaslın hele rûzî şeb-i hicrânı rûz etdi⁽²¹⁾*

[Oruçlu olan küçük sevgilim, dün bana bir orucunu zattı; her nasılsa bana kavuşmasını nasip ederek hicran gecemi gündüze döndürdü.]

Mektup Kenarı Yakmak: Âşıkların sevgililerine bir ucu yanmış kâğıda mektup yazma âdeti, mektubun unutulmaya başlandığı günümüzde dahi görülmektedir. Eskiden bir meyvenin bir kenarını ateşle dağlayıp hediye göndermek de âdetmiş. Dağlı turunç göndermek ise en yaygın olanıymış. Bâkî, aşağıdaki “Aydın

(21) Onay, s. 388

üzerinde görülen siyah lekelerin ne olduğunu bilmek mi istiyorsun? Onlar, zamanın yâre sunmak için turunç üstüne yaktığı dağlardır” anlamlı beytinde bu âdete işaret edilmiş (burada dağ kelimesinin uzak anlamı da kastedilerek güzel bir ihâm örneği sergilenmiş. Bu durumda zamanın astronomi bilgisinin seviyesi de ortaya çıkar.):

*Mâh-ı çarh üzre nedir bilmek dilerseñ o sevâd
Yaktı yâre sunmağa devran turunç üstüne dağ* ⁽²²⁾

Folklorik Oyunlarımız: Televizyonların en büyük zararlarından biri de unutturduğu güzel oyunlarımızdır. Bunlardan yüzük oyunu, özellikle uzun kış gecelerinin en güzel oturak oyunlarından birisidir. Günümüzde artık unutulmaya yüz tutan bu oyunumuz klasik şiirimizde en sanatlı biçimde hayatini sürdürmektedir.

Tırsî, aşağıdaki beytinde aşkında rakibinin yüzünü karalayabilmek için yüzük oynayıp onu alt etmeyi kurmaktadır. Buradan da yüzük oyununda yenilenlerin yüzlerinin karalandığını öğreniyoruz:

*Gece sohbette yüzük oynar rakîb ile hemân
Yenicek damgayı pîşâni ve ruhsârına bas* ⁽²³⁾

[Gece rakibinle yüzük oynar; onu yence hemen alına ve yanağına damga bas.]

Nâbî ise, yaşadığı aşkı yüzük oyununa benzetmiş gibi:

*Oldu bâzîçe-i aşkında nihân hâtem-i dil
Çîn-i zülfünde midir sende midir bende midir* ⁽²⁴⁾

[Gönül yüzüğü aşk oyununda gizlendi; (yüzük) zülfünün kıvrımında mı, sende mi, bende mi?]

*

Klasik şiirimizde yaptığımız bu kısacık gezinti bile folklor değerlerimizin bu şiirlerdeki canlı ve sanatlı hayatini

göstermeye yetmiştir sanırız. Bu durum da yazımızın başlangıcında ortaya koyduğumuz hükümlerin doğruluğunu gösterdiği kadar, bu şiirimize atıp tutanların da gerekçelerinin bir o kadar tutarsızlığını ortaya koyan en güzel deliller olsa gerektir.

Sonuç

Yetişmekte olan neslimiz –hatta yüksek öğrenimli pek çok yetişkinimiz- edebiyatımızı, özellikle de onun geçmişteki durumunu pek bilmiyorlar. Bu bilinemeyişin, dolayısıyla da seilemeyişin en önemli sebebi de; gerek yaşanmış gerekse yaşayan edebiyatımızı tanıtmaktan yoksun eğitim sistemidir.

1940'lara kadar liselerdeki edebiyat derslerinde daha çok edebiyat tarihi bilgilerine önem verilmiş, bu tarihten sonra da metin açıklamaları ön plana geçmiştir. Günümüzde ise her iki bakımdan da edebiyat öğretimi zayıftır. Gençlerimiz edebiyatımız hakkında birbirlerine bağlayamadıkları birtakım kopuk kopuk bilgiler ediniyorlar, edebiyatımızın bütünü ve onun geçmişteki gelişmesi hususunda derli toplu bir bilgi sahibi olamıyorlar.

Gençliğe edebiyat bilgi ve zevkini vermesi gereken orta öğretimde; birinci sınıflarda haftada kırk dakikalık bir ders saati, ikinci sınıfta iki ders saati, üçüncü sınıfta da bir ders saati ayrılmıştır (Her ne kadar Türk Dili ve Edebiyatı dersi için Orta Öğretim Ders Dağıtım Çizelgelerinde haftada dört ders saati ayrılrsa da Türk dili ve kompozisyon dersleri de bu dört saatin içerisinde verilmektedir). Oysa gelişmiş ülkelerde bu sayı, bizdeki ne kıyasla çok daha fazladır. Öyle ki; ağırlıklı olarak edebiyat eğitimi alan gençlerimizin edebiyat bilgileri bile gelişmiş ülkelerde fen ve teknik eğitimi alan öğrencilerin edebiyat bilgileri seviyesine ulaşmaktan uzaktır.

Bir milletin hayatieti dili, hafızası da edebiyatıdır. Bu gerçek hiçbir zaman unutulmadan, öncelikle okullarımızda edebiyat dersine ayrılan süre artırılmalı, sonra da müfredat programları yeniden ele alınmalıdır.

(22) Onay, s. 482

(23) Onay, s. 504

(24) Onay, s. 504